

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2020|036 VAN 12 NOVEMBER 2020

OVER DE VOORLOPIGE WIJZIGING VAN DE BESCHERMING ALS MONUMENTEN VAN VIJF WINDMOLENS EN DE VOORLOPIGE GEHELE OPHEFFING VAN DE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN DE WINDMOLEN DE BRAUWERE IN ZUIENKERKE, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER MATTHIAS DIEPENDAELE VAN 22 OKTOBER 2020

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 12 november 2020 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 22 oktober 2020 een adviesvraag van Matthias Diependaele, minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige wijziging van de bescherming als monumenten van vijf windmolens omwille van een reeds uitgevoerde verplaatsing. Het betreft de Bosterhoutmolen uit Meulebeke in Brugge, de Buulmolen uit Antwerpen in Olen, de Tukmolen uit Lede (Impe) in Maarkedal (Etikhove), de Vinkemolen uit Oosterzele in Zwalm (Sint-Denijs-Boekel) en de Westmolen uit Houtave in Kruisem (Wannegem-Lede).

Aansluitend ontving de commissie op 22 oktober 2020 een adviesvraag over de voorlopige gehele opheffing van de bescherming als monument van de voormalige windmolen De Brauwere in Zuienkerke.

De commissie spreekt zich in dit advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige wijzigingen en de voorlopige gehele opheffing, met name: (a) de ministeriële besluiten tot voorlopige wijziging of voorlopige gehele opheffing, (b) de fotoregistraties, (c) de afbakeningsplannen en (d) de inhoudelijke dossiers (met inbegrip van de documentatiebijlagen).

2. Voorliggend pakket betreft een reeks als monument beschermde windmolens die doorheen de jaren met toestemming werden verplaatst of gesloopt zonder aanpassing van de beschermingsbesluiten. Aan de hand van een wijzings- of opheffingsbesluit worden respectievelijk de locatiegegevens en het beschermingsstatuut nu juridisch-administratief gecorrigeerd. Het thematisch pakket maakt deel uit van een pilootproject 'Windmolens' dat kadert in de ruimere evaluatie van het beschermde bestand.

De commissie vindt het een goede zaak dat werk wordt gemaakt van het evalueren en actualiseren van bestaande beschermingen. Dergelijke actualisaties verhogen de rechtszekerheid en komen het behoud en beheer van het beschermde erfgoed ten goede. De commissie vindt het dan ook positief dat het agentschap Onroerend Erfgoed een pilootproject rond windmolens heeft opgezet en kijkt uit naar de conclusies van dit project. De commissie meent dat daarbij niet alleen gekeken moet worden naar urgente administratieve gebreken. Ook de specifieke modaliteiten van een bescherming (bv. afbakening, waardebepaling, beheersdoelstellingen etc.) kunnen omwille van summiere beschermingsbesluiten, een sterk gewijzigde context, de bewaringstoestand of nieuw inzicht aan herziening toe zijn (cf. par. 5 van dit advies). De commissie benadrukt het belang van dergelijke 'inhoudelijke' evaluaties met oog op het optimaliseren van beschermingen.

Uit de mondelinge toelichting van het agentschap Onroerend Erfgoed blijkt dat het pilootproject kadert binnen een evaluatie van het beschermde geheel aan windmolens in Vlaanderen. De commissie vindt het positief dat een toekomstvisie wordt ontwikkeld rond dit beschermde

erfgoed en pleit hierbij voor een aanpak die oog heeft voor zowel de (on)roerende als immateriële erfgoedaspecten (o.a. molenaarsambacht, maalvaardigheid). De commissie meent dat – net zoals bij nieuwe beschermingen – de evaluaties in functie van actualisatie of opheffing van een bescherming dienen uit te gaan van een kritische thematische toetsing in een Vlaams perspectief. In die zin vraagt de commissie om toekomstige dossiers binnen het thema molens te kaderen binnen deze integrale visie.

Onderstaand advies gaat artikelsgewijs in op de ministeriële besluiten tot voorlopige wijziging van de beschermingen en het ministeriële besluit tot voorlopige gehele opheffing van de bescherming.

3. Artikel 1 van de wijzigingsbesluiten legt de voorlopige wijziging vast van de oorspronkelijke beschermingsbesluiten van de vijf betreffende molens. Artikel 1 verwijst tevens naar de afbakeningsplannen van de oorspronkelijke en nieuwe locaties en de fotoregistraties die als bijlagen bij de besluiten worden gevoegd.

De commissie ondersteunt de noodzaak tot wijziging van de oorspronkelijke beschermingsbesluiten op basis van artikel 6.2.1, 3° van het Onroerenderfgoeddecreet: *‘de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing is vereist omwille van het algemeen belang’*. Ondanks de effectieve verplaatsing van de molens verwijzen de beschermingsbesluiten nog steeds naar de oude locaties. Gelet op de rechtszekerheid is een administratieve correctie naar de huidige locaties aldus vereist.

Wat betreft windmolen De Brauwere in Zuienkerke legt artikel 1 van het opheffingsbesluit de voorlopige gehele opheffing van de bescherming vast. Deze molen werd in 1942 beschermd als monument omwille van de oudheidkundige waarde. Het inhoudelijk dossier en de motivering in het opheffingsbesluit verduidelijken dat de bouwvallige molen al in 1947 met toelating volledig werd gesloopt, maar dat de bescherming nooit werd opgeheven. De commissie stelt tevens vast dat er geen overgebleven materialen meer zijn die een reconstructie in situ of op een andere locatie verantwoorden. De fotoregistratie bevestigt dit en toont op de plaats van de voormalige molen een grasland met fruit- en knotbomen. Gezien het onherstelbare verlies van de erfgoedwaarde wordt de bescherming aldus opgeheven. De commissie erkent dat van molen De Brauwere geen erfgoedwaarde meer rest en ondersteunt de opheffing van de bescherming op basis van artikel 6.2.1, 1° van het Onroerenderfgoeddecreet: *‘de erfgoedwaarden van het beschermde goed zijn onherstelbaar aangetast of verloren gegaan’*.

4. Artikel 2 van de wijzigingsbesluiten voert de effectieve locatiewijziging door in de oorspronkelijke beschermingsbesluiten. Voor het overige worden deze beschermingsbesluiten niet geactualiseerd. De commissie acht het niettemin van belang om bij dergelijke wijzigingen maximaal in te zetten op het optimaliseren van de bescherming op de huidige locaties.¹

De motiveringen in de besluiten stellen dat de louter administratieve wijziging geen impact heeft op de erfgoedwaarden van de monumenten, noch op de beheersdoelstellingen of voorschriften voor instandhouding en onderhoud (cf. art. 6.2.5, 5° van het Onroerenderfgoeddecreet). Ook *‘de aanduiding van de te registreren en te documenteren erfgoedwaarden die verloren gaan’*, in de zin van art. 6.2.5, 6° van het Onroerenderfgoeddecreet, zou niet aan de orde zijn.

De commissie erkent de noodzaak van de administratieve wijzigingen, maar benadrukt het belang van de ‘inhoudelijke’ actualisatie van de beschermingen (conform de vereisten van het

¹ Cf. VCOE 2020 029 – Advies wijziging bescherming Opwijk orgel (par. 5).

Onroerenderfgoeddecreet, art. 6.1.4). Door de soms woelige verplaatsingshistoriek en heropbouw ondergingen de erfgoedkenmerken en -elementen van de molens – en bijgevolg dus ook hun erfgoedwaarden – een evolutie die een aangepaste waardering en gericht beheer veronderstelt. Heel wat authentieke onderdelen werden bij verplaatsing en heropbouw vervangen en door de molens uit hun historische omgeving te halen wijzigde hun historisch-ruimtelijke context. Volgens de commissie is het daarom niet langer zinvol als referentietoestand uit te gaan van het moment van bescherming. Bovendien zijn de oorspronkelijke beschermingsbesluiten bijzonder summier. Bij wijze van voorbeeld verwijst de commissie naar de Tukmolen uit Lede die bij reconstructie in Maarkedal zijn typisch Brabantse kenmerken deels verloor en overeenkomsten ging vertonen met een eerdere molen die op de nieuwe standplaats stond. In het geval van de Buulmolen in Olen resulteerde de heropbouw en restauratie dan weer in een versterking van de bij bescherming aanwezige erfgoedwaarden.

Artikel 2 van de wijzigingsbesluiten voorziet tevens in de toevoeging van de afbakingsplannen met de huidige afbakeningen van de bescherming. In dat verband benadrukt de commissie dat de open ligging een belangrijke voorwaarde vormt om de molens maalvaardig en in goede staat te houden. Uit de inhoudelijke dossiers blijkt dat de aftakeling in het verleden telkens inzette na het stilvallen van de molens. Op heden zijn drie van de vijf verplaatste molens opnieuw functioneel. Ook voor de niet-functionele Tukmolen en Westmolen wijst de commissie erop dat recent goedgekeurde beheersplannen uitgaan van een herstel naar een maalvaardige windmolen.² Alle verplaatste molens danken deze (potentiële) maalvaardigheid aan hun heropbouw in open landschap, waardoor de windvang binnen een straal van 100m momenteel gemiddeld tot uitstekend is. Desalniettemin stelt de commissie vast dat de feitelijke afbakeningen van de bescherming als monument beperkt blijven tot de molenberg en/of draaicirkel. Hierdoor hangt het behoud van voldoende windvang dus sterk af van eventueel aanvullende beschermingen en het lokale beleid. De commissie vraagt voor elk van de wijzigingsdossiers te onderzoeken of het instellen van een bijkomende overgangszone alsnog nodig is om de windvang te garanderen.

5. Bijkomend formuleert de commissie volgende detailopmerkingen:

- a) De ministeriële besluiten hanteren sinds kort een aangepaste aanhef met motivering in functie van de leesbaarheid.³ Dit is positief, maar de commissie vraagt de uitlijning van het wijzigingsbesluit voor de Buulmolen en de spatiëring van het wijzigingsbesluit voor de Westmolen te corrigeren.
- b) Het inhoudelijk dossier van zowel de Vinkemolen als de Westmolen verwijst bij de motivering van de afbakening naar een luchtfoto. De commissie merkt op dat deze luchtfoto's vooralsnog ontbreken in de documentatiebijlagen bij de inhoudelijke dossiers.
- c) Volledigheidshalve vraagt de commissie voor de Vinkemolen in Zwalm het toegevoegde afbakingsplan met de nieuwe locatie na te kijken. De aanduidingskleur wijkt hier af van andere afbakingsplannen.

² Beheersplan Westmolen of 'Schietsjampettermolen' (2019), pag. 67, 70: <https://plannen.onroerenderfgoed.be/plannen/971>; Beheersplan Tukmolen of 'Nieuwe Bossenaarmolen' (2019), pag. 63: <https://plannen.onroerenderfgoed.be/plannen/982>; Beheersplan Buulmolen (2018), pag. 35-40, 43: <https://plannen.onroerenderfgoed.be/plannen/663>; Beheersplan Vinkemolen (2018), pag. 31, 55, 57: <https://plannen.onroerenderfgoed.be/plannen/818>. De Bosterhoutmolen uit Meulebeke, heropgebouwd op de Kruisvest in Brugge, is maalvaardig maar werd in 2016 stilgelegd omwille van technische mankementen (Inhoudelijk dossier, pag. 6).

³ N.a.v. de omzendbrief betreffende de wetgevingstechniek VR 2019/4

6. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een gunstig advies voor de voorlopige gehele opheffing van de bescherming als monument van windmolen De Brauwere.

Daarnaast geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige wijziging van de bescherming als monumenten van de Bosterhoutmolen, de Buulmolen, de Tukmolen, de Vinkemolen en de Westmolen. De commissie vraagt:

- de toekomstige dossiers binnen het thema molens te kaderen binnen een integrale visie op het actualiseren, opheffen of wijzigen van de beschermingen. ;
- te onderzoeken of het instellen van bijkomende overgangszones alsnog nodig is om de windvang te garanderen;
- enkele detailopmerkingen na te kijken.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Jan Jaspers

Waarnemend voorzitter